

PROSTOR

19 [2011] 2 [42]

ZNANSTVENI ČASOPIS ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM
A SCHOLARLY JOURNAL OF ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

SVEUČILIŠTE
U ZAGREBU,
ARHITEKTONSKI
FAKULTET
UNIVERSITY
OF ZAGREB,
FACULTY
OF ARCHITECTURE

ISSN 1330-0652
CODEN PORREV
UDK | UDC 71/72
19[2011] 2[42]
281-542
7-12 [2011]

Af

POSEBNI OTISAK / SEPARAT | OFFPRINT

ZNANSTVENI PRILOZI | SCIENTIFIC PAPERS

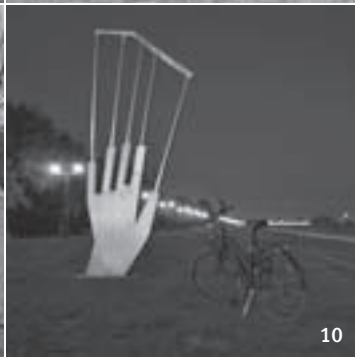
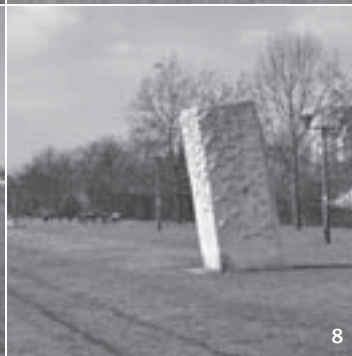
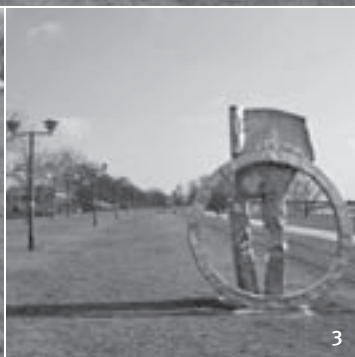
416-427 **ANA SOPINA
JESENKO HORVAT**

PERIVOJI SKULPTURA U ZAGREBU

PRETHODNO PRIOPCENJE
UDK 712:730(497.5 ZAGREB)"19/00"

SCULPTURE PARKS IN ZAGREB

PRELIMINARY COMMUNICATIONS
UDC 712:730(497.5 ZAGREB)"19/00"

SL. 1. ALEJA SKULPTURA NA SAVI: 1. *KOTAC VREMENA*, MILENA LAH; 2. *ZABINJAK*, STJEPAN GRAČAN; 3. *CVOJEK S KOLUTOM*, MLADEN MIKULIN; 4. *MAČKA*, BRANKO RUŽIĆ; 5. *KAPI*, RATKO PETRIĆ; 6. *DVOJE*, ŠIME VULAS; 7. *TOK*, DORA KOVAČEVIĆ; 8. *KAMEN TEMELJAC*, MIRO VUČO; 9. *TRKAČ*, MARIJA UJEVIĆ-GALETIĆ; 10. *RUKA*, IVAN KOZARIĆ; 11. *PUTOKAZ*, ZVONIMIR LONČARIĆ
 FIG. 1 SCULPTURE WALK ON THE SAVA EMBANKMENT: 1. *TIME WHEEL*, MILENA LAH; 2. *FROG POND*, STJEPAN GRAČAN; 3. *A MAN WITH A HOOP*, MLADEN MIKULIN; 4. *CAT*, BRANKO RUŽIĆ; 5. *DROPS*, RATKO PETRIĆ; 6. *TWO*, ŠIME VULAS; 7. *FLOW*, DORA KOVAČEVIĆ; 8. *FOUNDATION STONE*, MIRO VUČO; 9. *RUNNER*, MARIJA UJEVIĆ-GALETIĆ; 10. *HAND*, IVAN KOZARIĆ; 11. *SIGNPOST*, ZVONIMIR LONČARIĆ

ANA SOPINA, JESENKO HORVAT

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
ARHITEKTONSKI FAKULTET
HR – 10000 ZAGREB, KAČIĆEVA 26

PRETHODNO PRIOPĆENJE

UDK 712:730(497.5 ZAGREB)"19/00"

TEHNIČKE ZNANOSTI / ARHITEKTURA I URBANIZAM

2.01.02 – URBANIZAM I PROSTORNO PLANIRANJE

2.01.05 – PEJSAŽNA ARHITEKTURA

ČLANAK PRIMLJEN / PRIHVAĆEN: 5. 5. 2011. / 5. 12. 2011.

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF ARCHITECTURE
HR – 10000 ZAGREB, KAČIĆEVA 26

PRELIMINARY COMMUNICATION

UDC 712:730(497.5 ZAGREB)"19/00"

TECHNICAL SCIENCES / ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING

2.01.02 – URBAN AND PHYSICAL PLANNING

2.01.05 – LANDSCAPE ARCHITECTURE

ARTICLE RECEIVED / ACCEPTED: 5. 5. 2011. / 5. 12. 2011.

PERIVOJI SKULPTURA U ZAGREBU

SCULPTURE PARKS IN ZAGREB

PERIVOJ SKULPTURA
TEMATSKI PERIVOJ
ZAGREB

Park (perivoj) skulptura u stručnoj se literaturi ponajprije definira kroz jednoznačan odnos skulpture i perivoja. Danas je park skulptura potrebno redefinirati sukladno načinu života, obuhvaćajući slobodno i pluralističko djelovanje u cjelokupnoj životnoj sredini. Stoga zagrebacke parkove skulptura trebamo promatrati kao nerazdvojan dio cjeline grada, kao utjelovljenje umjetničkog djelovanja čovjeka u njegovoj životnoj okolini.

SCULPTURE PARK
THEME PARK
ZAGREB

The sculpture park has primarily been defined in professional literature in terms of relationship between sculptures and parks. Today, it is necessary to redefine it according to the way of life and to the context of free and pluralist creative expressions in an entire living environment. Zagreb's sculpture parks should thus be seen as an inseparable part of the city as a whole and a manifestation of human artistic expression.

PARK (PERIVOJ) SKULPTURA – POJMOVNO ODREĐENJE

SCULPTURE PARK – DEFINITION OF THE TERM

Park (perivoj) skulptura najjednostavnije je opisati kao hibrid perivojno uređenog prostora i postava skulptorskih izložaka, ali park skulptura zapravo je više od isključivog zbroja njegovih sastavnica. Najcjelovitiju definiciju daje Michael Lancaster u *The dictionary of Art: Park skulptura je tip perivoja dizajniran da prikaze kolekciju skulptura na otvorenom prostoru ili u pejzažu*,¹ no ova definicija neka pitanja ipak ostavlja otvorenima. Iz definicije Michaela Lancastera daje se razaznati razlika između perivoja u kojem su postavljene skulpture i parka skulptura. Razliku možemo ponajprije pronaći u namjeri kojom su postavljene skulpture, odnosno namjeri kojom je oblikovan prostor gdje je skulptura postavljena. U perivojima se skulpture najčešće postavljaju kako bi se pojačao dojam ambijenta koji perivojni prostor izaziva u posjetitelja. S druge strane, u parkovima skulptura prostorno je uređenje prilagođeno ponajprije prezentaciji skulpture.

Ono što u definiciji Michaela Lancastera ostaje nedovoljno istraženo jest opseg pojma. Ponajprije određen odnosom skulpture, kao umjetničkog djela, i njezine okoline – park skulptura evoluirao je tijekom povijesti zajedno s razvojem njegovih pojedinačnih komponenti. Skulpture su se naime razvijale od prvotnih grubo obrađenih kamenih gromada pronađenih u prirodi preko vrhunski izvedenih realističnih prikaza scena iz ljudskog života do suvremenih apstrakcija i umjetničkih instalacija. Okruženje umjetničkih djela

se mijenjalo – od netaknute prirode u doba predantike preko uređenih perivoja vila, palača, dvorova i javnih građevina, do današnjih javnih prostora i cjelokupnoga kulturnog krajolika čovjeka. Evoluciju umjetničkog djela, skulptura i perivoja trebala bi pratiti i redefinicija parka skulpture. Perceptivne i semantičke relacije između umjetničkog djela i čovjekova životnog okruženja te njihovu međusobnost pratimo tijekom svih kulturnih i civilizacijskih epoha od predantičkih vremena do danas.

Umjetnička djela prapovijesnih kultura postavljenih u pejzaž, kao izvorište suvremenog poimanja parka skulpture, ne možemo gledati isključivo kroz odnos artefakta i pejzaža. Parkove klasičnih skulptura – postavljene uz vile, palače i dvorove imućnih obitelji antičkih Rimljana, renesanse, baroka i 19. stoljeća – također ne možemo određivati samo odnosom skulpture i perivoja. Ni suvremene parkove skulptura – kreirane utjecajem kulturnog i umjetničkog pluralizma 20. stoljeća u kojem dolazi do potpunog isprepletanja umjetničkih djela, arhitekture, urbanizma, pejzažne umjetnosti, perivoja, kulturnog i prirodnog pejzaža – ne gledamo na taj isključivi način. Upravo zbog trajne veze čovjeka i njegova životnog okoliša park skulpture treba pojmiti kao opredmećenje umjetničkog čina u prostoru svekolikoga ljudskog djelovanja.

POVIJESNI RAZVOJ PERIVOJA SKULPTURA – PERIVOJI SKULPTURA KROZ KONTEKST PROSTORA I VREMENA

HISTORICAL DEVELOPMENT OF SCULPTURE PARKS – SCULPTURE PARKS IN THE CONTEXT OF SPACE AND TIME

Praizvore parkova skulptura možemo pronaći u umjetničkim djelima predantike, u špiljskim svetištima i grobovima, u totemima bogova i vladara,² u skulpturama koje su bile vezane ponajprije za kult i religiju, iako do današnjih dana ne možemo sa sigurnošću znati čemu su one točno služile.³ Od predantike do civilizacije antičkih Grka, uključujući i kasnije kulture Južne Amerike, skulpture su bile postavljane u pejzaž, stvarajući nerazdvojnu cjelinu sa životnim prostorom ljudi. Primjere nerazdvojne cjeline umjetničkih radova i prirode, primjere monumentalnih skulptura postavljenih slobodno u krajolik, nalazimo u menhirima i dolmenima predantičkih kultura Europe,⁴ u skulpturama⁵ i hramovima antičkih

¹ *** 1996: 314

² *** 1996: 314

³ *** 1996: 314

⁴ Nizovi megalita *Carnac*, jugozapadna obala Bretagne, Francuska; kružni nizovi menhira i/ili dolmena *Stonehenge*, uz Salisbury i *Avebury*, uz Wiltshire u Engleskoj.

⁵ Fidijina skulptura *Atene Parthenos*, u Parthenonu na atenskoj Akropoli, i skulptura *Zeusa*, u Zeusovu hramu u

Grka, u sfingama, obeliscima i kolosalnim skulpturama uz grobne hramove⁶ egipatske kulture, u velikim skulpturama ljudskih likova na Uskršnjim otocima,⁷ te u crtežima kulture Nazca⁸ vidljivima jedino iz zraka. Skulpture predantike i antike do danas ostavljaju svjedočanstvo o umjetnosti nestalih kultura, skulptorskim djelima u prirodnom okruženju, te nepobitnoj vezi umjetnosti i prirodnoga čovjekova okruženja.

Od antičkog Rima pa sve do početka 20. stoljeća pratimo razvoj parkova skulptura kroz primjere postava kipova u perivojnoj uređene prostore. Jedino su u razdoblju srednjeg vijeka slobodnostojeće skulpture gotovo nestale jer su povezivane s poganskim običajima i idolopoklonstvom. U doba Rimskog Carstva,⁹ te poslije u doba renesanse i baroka, skulpture su bile postavljane u perivojima uz vile, palače i dvorove imućnih obitelji,¹⁰ predstavljajući odraz društvene, političke i financijske moći. Doba renesanse oslanjalo se na antičko naslijeđe pa se parkovi skulptura tijekom re-

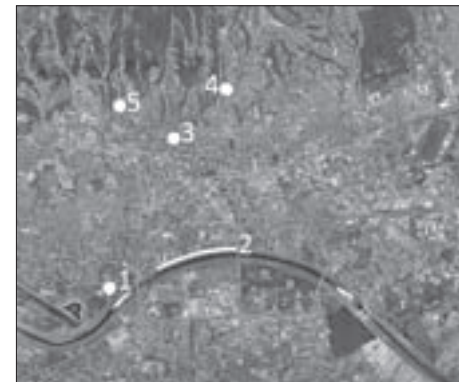
nesanse,¹¹ baroka¹² i klasicizma,¹³ sve do kraja 19. stoljeća, razvijaju u klasičnoj formi. No promjene koje su uzor prostornog koncepta 20. stoljeća mogu se naslutiti već u baroku, otkada pratimo nedjeljivost perivojne arhitekture, arhitekture i urbanizma, te od 19. stoljeća kada javni perivoji postaju važan sadržaj grada i sastavni dio njegove urbanističke kompozicije.

Početkom 20. stoljeća diljem Europe razvijaju se brojni umjetnički pravci i pokreti, gradeci umjetnički i kulturni pluralizam koji je obilježio cijelo stoljeće, a nastavio se i u 21. stoljeću. Pojava apstrakcije u skulpturi redefini-rala je odnos između umjetnosti i tradicije, između umjetnosti i prostornog konteksta u kojem se prikazuje. Nasuprot ovomu, pluralizam 20. stoljeća osigurao je i opstanak figuracije u prostorima parkova kroz novi arhetip – park skulpture posvećen jednom autoru.¹⁴ Konceptualna umjetnost 20. stoljeća i umjetničke instalacije u perivojima i drugim javnim mjestima kontekstualiziraju prostor i vrijeme, naglašavajući pokretačku ideju umjetničkog procesa stvaranja. Neki su parkovi skulptura zapravo stalni izložbeni postav radova nastalih na skupnim kiparskim radionicama *in situ* – svojevrsni radni atelijeri u otvorenomu javnom prostoru. Često u parkovima skulptura susrećemo transmedijske umjetničke instalacije: zvučne, vodene ili kinetičke;¹⁵ galerije na otvorenom¹⁶ ili intervencije koje pomiču granicu između umjetnosti i prirode kroz paradigmu *land arta*,¹⁷ gdje pejzaž postaje istovremeno medij, sredstvo stvaranja i okvir umjetničkog djela. Suvremeni parkovi skulptura, smješteni u prostorne okvire posebno tematiziranog perivoja, u urbanom, prirodnom ili antropogenom pejzažu, evoluiraju u nove arene za predstavljanje umjetnosti.

PERIVOJI SKULPTURA U ZAGREBU

SCULPTURE PARKS IN ZAGREB

Pojavu skulptura u javnomu zagrebačkom prostoru možemo pratiti od polovice 19. stoljeća, kada uređenjem perivoja Maksimir nadbiskup Juraj Haulik gradu nudi novi prostor za javno korištenje. Između 1837. i 1847. godine Maksimir je uređivan kao romantičarski perivoj pa su u njemu postavljene brojne pojedinačne paviljonske građevine i skulpture. Još su za Haulikova vremena postavljene skulpture: *Žetalica*, *Dječja grupa*, *Napuljski ribar* i *Obelisk*, autora Josepha Käschmanna, te konjanički spomenik *sv. Jurja*, Antona Dominika Fernkorna na ulaznoj poziciji. I nakon nadbiskupa Haulika u perivoju Maksimir nastavljaju se postavljati građevine i skulpture. Od brojnih artefakata, nazalost, samo je manji broj ostao do danas sačuvan.¹⁸ Od druge se polovice 19. stoljeća, osim u perivojnoj uređene prostore, javni reprezentativni spo-

SL. 2. POLOŽAJ PARKOVA SKULPTURA U GRADU ZAGREBU: 1. PARK SKULPTURA MLADOST, 2. ALEJA SKULPTURA NA SAVI, 3. PARK SKULPTURA AKADEMIJE LIKOVNIH UMJETNOSTI U ZAGREBU, 4. PARK SKULPTURA GLIPTOTEKE, 5. PARK SKULPTURA ZBIRKE VJENCESLAVA RICHTERA I NADE KARES-RICHTER

FIG. 2 LOCATION OF SCULPTURE PARKS IN ZAGREB: 1. MLADOST SCULPTURE PARK, 2. SCULPTURE WALK ON THE SAVA RIVER EMBANKMENT, 3. FINE ARTS ACADEMY SCULPTURE PARK IN ZAGREB, 4. GLYPTOTHEQUE SCULPTURE PARK, 5. SCULPTURE PARK OF THE VJENCESLAV RICHTER AND NADA KARES-RICHTER COLLECTION

Olimpiji, postavljene u hramovima; Fidijina kolosalna brončana skulptura *Atene Promachos*, koja se nalazila između Propileja i Parthenona na atenskoj Akropoli.

6 Skulptura *Sfinge* te sklop nekropola i piramida u Gizi; arhitektonske skulpture, obelisci i *Aleja Sfinga* hrama u Luxoru; kolosalne skulpture uz grobni hram Ramzesa II. i faraonke Nefertari u Abu Simbelu.

7 Tzv. *Moai*.

8 Stotine individualnih figura ucrtano je u pustinji Nasca, na zemlji, razmicanjem površinskog sloja crvene zemlje i otkrivanjem donje bijele podloge, u dubini od samo 10-30 cm.

9 *Hadrijanova vila*, Tivoli.

10 *** 1996: 315

11 Vatikanski *Belvedere*; perivoji uz dvorac *Fontainebleau* i dvorac *Nonsuch*; perivoj *Sacro Bosco* uz *Villu Orsini*.

12 Perivoj dvorca *Versailles*; perivoj uz *Arundel House*.

13 *Biddulph Grange*; *Crystal Pallace Park*; *Kensington Garden*; *Kew Gardens* u Londonu.

14 *Carl Milles Garden*, Stockholm; *Vigeland-Parken*, Oslo; perivoj *Trewyn Studio*, St. Ives; perivoj *Tirgu-jin Constantina Brancusia*, Rumunjska; *Beinecke Rare Book and Manuscript Library*, Yale University, New Haven; *Sunken gardens* za *Chase Manhattan Bank Plaza*, New York; *Noguchi Garden Museum*, Long Island City; *Billy Rose Art Garden*, Jerusalem. [*** 1996: 315]

15 *Sound Garden*, Douglasa Hollisa, Seattle; *Stravinsky Fountain*, Centar Pompidou, Paris, autora Nikija de Saint-Phallea i Jeana Muguelyja.

16 Perivoj *Museo d'Art Contemporain*, Dunkerque; perivoj *Fattoria di Celle*, Pistoia; *Olympic Sculpture Park*, Seattle; *Central Garden Getty Centera*, Los Angeles, autora Roberta Irwina. [*** 1996: 315]

17 Robert Smithson, s najpoznatijim radom *Spiral Jetty* uz Great Salt Lake, Utah, zatim Dennis Oppenheim, Walter de Maria i Michael Heizer mogu se smatrati najpoznatijim predstavnicima *land arta*.

18 Skulpture *Napuljski ribar* i *Obelisk* i danas se nalaze u perivoju Maksimir, dok je *Sv. Juraj* premjesten prvo na Akademicki trg (danas Strossmayerov), da bi početkom 20. st. bio trajno smješten na Sveučilišni trg (danas Trg marsala Tita). Skulptura *Žetalice* nestala je za Prvoga svjetskog rata, dok se *Dječja grupa*, vrlo oštećena, danas nalazi u Muzeju grada Zagreba. [*** 2011.a]

Sl. 3. PARK SKULPTURA MLADOST: 1. *SVJETLOST*, DORA KOVAČEVIĆ; 2. *STABLO*, RATKO PETRIĆ; 3. *ŽENA*, BRANKO MILENKOVIĆ; 4. *PLESACICA*, GORAN ŠTIMAC; 5. *VELIKI PAUK*, BRANKO LEPEN; 6. *KIKLOP*, ANTE RAŠIĆ; 7. *FINALE*, TOMISLAV OŠTOJA

FIG. 3. MLADOST SCULPTURE PARK: 1. *LIGHT*, DORA KOVAČEVIĆ; 2. *TREE*, RATKO PETRIĆ; 3. *WOMAN*, BRANKO MILENKOVIĆ; 4. *DANCER*, GORAN ŠTIMAC; 5. *BIG SPIDER*, BRANKO LEPEN; 6. *CYCLOPS*, ANTE RAŠIĆ; 7. *FINALE*, TOMISLAV OŠTOJA

menici¹⁹ počinju postavljati i na gradske trgo-ve, te uz javne građevine. Unatoč tomu, sve do kraja 20. stoljeća ne možemo govoriti o parkovima skulptura. Skulpture iz perivoja Maksimir gotovo su u potpunosti iščeznule, a u gradskim perivojima i perivojnim trgovima skulpture se javljaju najčešće pojedinačno, kao element isticanja pojedinačnog ambijenta unutar perivoja.

Tek krajem 20. stoljeća, u uredenom parkovnom okruženju plivačkog bazena u sklopu Sportskoga centra *Mladost* stvoren je prvi javni gradski prostor s trajno postavljenim skulptorskim izloscima – prvi park skulptura. Nakon ovoga parka u Zagrebu su još realizirani: Aleja skulptura na Savi, Park skulptura Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu, Park skulptura Gliptoteke i Park skulptura Zbirke Vjenceslava Richtera i Nade Kareš-Richter. Zagrebačke parkove skulptura možemo promatrati kao nerazdvojan dio cjeline grada – utjelovljenja slobodnog i pluralističkog djelovanja u cjelokupnoj ljudskoj okolini, grada kao ideje materijalizirane u pejzažu, grada koji je, kako kaže Mumford, „najsloženiji ljudski izum”. Upoznavajući zagrebačke parkove skulptura kao specifičnu gradsku temu, upoznajemo i sam Zagreb.

Pregled kroz zagrebačku situaciju vođen je usmjerenjem na samo one prostorne cjeline sa skulpturama koje su tematski određene svojevrsnim muzeološkim konceptom, a ne one u koje je skulptura ugrađena kao semantička oznaka mjesta ili kompozicijski dekor.

• **Park skulptura Mladost: isprepletanje sporta i kulture u načinu obnove grada uoči Univerzijade 1987. godine** – Povodom Univerzijade '87. pokrenut je „program društvene infrastrukture”, koji je ponajprije trebao stvoriti prostorne uvjete za većinu sportova u Zagrebu, otvoriti nove rekreativne prostore te postati podloga za daljnji razvoj grada. U sklopu ‘sportskih’ i ‘gradskih’ projekata,²⁰ u Zagrebu su izgrađeni i obnovljeni mnogi sportski i društveni sadržaji, te mnogi javni gradski prostori.²¹ U 1980-im godinama kultura je smatrana nezaobilaznim dijelom svake sportske manifestacije²² pa je tako i prostor za izlaganje suvremenoga kiparstva postao sastavni dio programa. Na inicijativu mladih kipara, povodom održavanja Univerzijade, novom je sportskom sadržaju grada tako dodan novi – Park skulptura Mladost, u sastavu Sportsko-rekreacijskog centra Mladost (Sl. 3.).

Utemeljenje Parka skulpture Mladost zasluga je grupe mladih skulptora, predstavnika su-

¹⁹ Među prvim skulpturama, postavljenima na trgove i uz javne građevine, nalaze se: skulptura *Bana Josipa Jelačića*, Antona Dominika Fernkorna, postavljena na istoimeni trg 1866. g., zatim *Marijin stup s anđelima i fontanom*, Antona Dominika Fernkorna, postavljen 1880. g. ispred zagrebačke katedrale, te *Petar Preradović*, Ivana Rendića, postavljen 1895. g. na Strossmayerovu trgu, a od 1954. g. nalazi se na Preradovićevu trgu. [*** 2007.]

²⁰ ZEKIĆ, 2007: 310

²¹ ‘Sportski’ program obuhvatio je izgradnju sportsko-rekreativnog centra Jarun, olimpijskih bazena sportskog parka Mladost, košarkaskog centra „Drazen Petrović”, obnovu sportskog centra Salata, stadiona Maksimir, dva studentska naselja i niza sportskih sadržaja grada. ‘Gradskim’

vremene hrvatske likovne scene, koji su u sklopu akcije „Mladi kipari za Univerzijadu”²² izložili na otvorenom prostoru svoje radove. Među skulpturama koje se i danas nalaze u Parku jesu ovi radovi: *Plesačica* (Goran Štimac), *Stablo* (Ratko Petrić), *Žena* (Branko Milenković), *Finale* (Tomislav Ostoja), *Svjetlost* (Dora Kovačević), *Kiklop* (Ante Rašić), *Mladost* (Žarko Tomazetić) i *Veliki pauk* (Branko Lepen).

U objedinjavanju Sportsko-rekreacijskog centra Mladost i Parka skulptura možemo isčitati preklapanja sportskih i kulturnih programa. Park skulptura je pretpostor Sportskog centra, svojevrstan uvod u sportski spektakl. Park skulptura Mladost je prostor namijenjen prezentaciji slobodno postavljenih skulptura u perivojno oblikovanom prostoru. Najistaknutije mjesto među skulpturama zauzima *Finale* jer na doslovan način ilustrira vezu tih dvaju karaktera namjene prostora. Upravo ta skulptura utjelovljuje spoj dviju aktivnosti čovjeka, razvijanje duha i tijela, u Sportsko-rekreacijskom centru Mladost i Parku skulptura Mladost opredmečenih u prostorno funkcionalnu cjelinu.

• **Aleja skulptura na Savi: gradska galerija na otvorenom kao poveznica grada i rijeke, starog i novog Zagreba** – Ideju o savskoj Aleji skulptura prvi je put javno promovirao Ratko Petrić na 20. zagrebačkom salonu 1981. godine u sekciji „Prijedlog”. Njome je želio oživiti kontinuirano zanemarivan prostor grada uza Savu te stvoriti reprezentativnu i bogatu galeriju urbanih skulptura pod vedrim nebom pozivajući se na slične primjere u mnogim europskim gradovima. Petrić je Aleju skulptura predložio kao programsku dopunu svoga idejnog projekta za Muzej suvremene umjetnosti, koji je locirao na samoj rijeci, spajajući sjevernu i južnu obalu Save. Četiri ukrštena, šuplja betonska nosača (u obliku kozlića) nosila bi nizove katova s umjetničkim djelima, simbolično povezujući novi i stari Zagreb (Sl. 4.).²⁴ Odbijanjem glavne zamisli o zgradi Muzeja suvremene umjetnosti, Ratko Petrić se nakon 1985. godine posvetio samo projektu Aleje skulptura razvijajući ga i dovodeći do realizacije.

Šetnica na savskom nasipu, od Staroga savskog mosta do Mosta slobode, uređena je

projekta značajno je poboljšana infrastruktura grada: izgrađen je novi autobusni kolodvor i obnovljen željeznički, izgrađen Centar za automatsku obradu podataka, otvoreno 6 novih hotela, obnovljeno 65 pročelja na kucama u središtu grada, uređen kao pjesacki prostor Trg Republike, današnji Trg bana Josipa Jelačića.

22 ZEKIĆ, 2007: 301

23 *** 2007.

24 TEŽERA, 1999: 17

25 DOKLESTIĆ, 2010: 163

26 OZEGOVIĆ, 2007.

27 ŠIMPRAGA, 2011.

nakon velike poplave koja je 1964. godine pogodila Zagreb. Na tom je potezu nasip u kruni proširen na 30 metara i sjeverno uz nasip, obogaćen drvoredom poljskog jasena, rasvjetom i klupama, po projektu autorskog tima zagrebačkih arhitekata i pejzažnih arhitekata Zorana Hebara, Jadranke Janjić, Kresimira Ivaniša i Višnje Ivaniš. Tako je inicijativa kipara Ratka Petrića, koju su potpomogli likovna kritičarka Branka Hlevnjak i inženjer Lujo Tropan,²⁵ dobila gotovo nepotrošiv prostorni okvir²⁶ za potrebe koje joj je autor namijenio (Sl. 1.).

Ratko Petrić je projektom Aleje skulptura predvidio postavljanje skulptura u dvije faze. Izbor skulptora i njihovih djela koja će biti postavljena u Aleji preuzeo je sam Petrić. Za prvu je fazu predvidio postav od ukupno 11 skulptura, a nakon toga je planirao – pozivom i drugim umjetnicima na izlaganje svojih djela – ispuniti cijelo šetaliste uza Savu. Trebala bi to biti djela etabliranih i priznatih hrvatskih umjetnika koji imenom i cjelokupnim opusom potvrđuju vrijednost i suvremenost, posebno skulpturom u javnom prostoru.²⁷ Aleja bi time postala važan zagrebački projekt kojim se popularizira suvremena hrvatska umjetnost.

Realizacija ideje počela je 1990. godine postavom prve skulpture u nizu – *Kapi* Ratka Petrića. Sljedeća skulptura, *Trkač* Marije Ujević-Galetović, postavljena je tek 1995. godine, a godinu dana poslije i *Kamen temeljac* Mire Vuće. Skulptura *Kotač vremena* Milene Lah dovršavala se nekoliko godina, da bi tek 2000. godine bila dovršena i postavljena. Izvedba Aleje skulptura nastavljena je postavljanjem skulptura *Žabinjak* Stjepana Gračana, *Macka* Branka Ružića, *Čovjek s kolutom* Mladena Mikulina i *Dvoje* Šime Vulasa. Skulptura *Putokaz* Zvonimira Lončarića postavljena je 2007. godine kao najviša zagrebačka skulptura, a zatim je 2010. postavljena skulptura *Tok* Dore Kovačević, pa je time gotovo u potpunosti realizirana prva faza Petrićeve vizije. Posljednja skulptura *Ruka*, djelo Ivana Kožarića, postavljena je 2011. godine povodom njegova 90. rođendana. Nedostaje još samo skulptura *Stup* Miroslava Šuteja da bi

Sl. 4. Vizualizacija projekta Ratka Petrića za Muzej suvremene umjetnosti u Zagrebu, 1981.

FIG. 4. VISUALIZATION OF THE DESIGN BY RATKO PETRIĆ FOR A MUSEUM OF CONTEMPORARY ART IN ZAGREB, 1981

SL. 5. PARK SKULPTURA AKADEMIJE LIKOVNIH UMJETNOSTI U ZAGREBU: 1. ANA KOVACIĆ I VITAR DRINKOVIĆ; 2. *META*, VALERIJE MICHIELI; 3. *ZLATAREVO ZLATO*, IVO KERDIĆ; 4. *UDOVICA*, IVAN MESTROVIĆ; 5. *DIJANA*, FRANO KRŠINIĆ; 6. *JEDRA*, ŠIME VULAS; 7. IZ CIKLUSA *ČAJ U 5*, STANKO JANČIĆ; 8. *STUP ŽIVOTA*, ROBERT FRANGES-MIHANOVIĆ

FIG. 5 FINE ARTS ACADEMY SCULPTURE PARK:

1. ANA KOVACIĆ AND VITAR DRINKOVIĆ; 2. *TARGET*, VALERIJE MICHIELI; 3. *GOLDSMITH'S GOLD*, IVO KERDIĆ; 4. *WIDOW*, IVAN MESTROVIĆ; 5. *DIJANA (DIANA)*, FRANO KRŠINIĆ; 6. *SAILS*, ŠIME VULAS; 7. *FROM THE TEA AT 5 SERIES*, STANKO JANČIĆ; 8. *PILLAR OF LIFE*, ROBERT FRANGES-MIHANOVIĆ

prva faza, prema Petrićevu izboru, bila u potpunosti ostvarena.

Za drugu fazu Aleje Petrić je predvidio postav radova Vojina Bakica, Petra Barišića, Peruška Bogdanića, Zlatka Boureka, Josipa Diminića, Slavomira Drinkovića, Dušana Džamonje, Stanka Jančića, Ivana Kožarića, Ivana Lesiaka, Ante Kuduza i Koste Angeli Radovanija.²⁸ Petrić je preminuo 2010. godine i za sobom ostavio nedovršenu autorsku viziju i djelo Aleje skulptura. Za one autore koji nisu živi Petrić je bio zamislio postav skulptura kao svojevrstan *hommage*,²⁹ dok je za živuće autore ostavio izazov nastavljanja projekta Aleje skulptura.

Danas se na Aleji uza Savu nalazi ukupno 10 skulptura, koje postavljene uza setnicu nastipar stvaraju jedinstven javni prostor. Nažalost, pri obilasku Aleje primjećuje se nedovršenost prostornog uređenja. Ekspoziti nisu obilježeni imenom autora, nazivom djela, pa ni godinom izrade ili postava. Ne postoji ni pregledni plan Aleje kojim bi se jasno prezentirala jedinstvena autorska zamisao. Prilazi do Aleje i do rijeke Save loše su uređeni. Unatoč nedovršenosti izvedbe, ideja Ratka Petrića utjelovljena u Aleji ostaje čitka: približiti suvremenu hrvatsku umjetnost, istovremeno sa savskim priobaljem, stanovnicima Zagreba, učiniti ju dijelom urbanog ambijenta te na taj način povezati grad i rijeku.

• **Park skulptura Akademije likovnih umjetnosti: preobrazba donjogradskog bloka i njegova dvorišta** – Zagrebački donjogradski

blokovi, ćelije historicističkog tkiva grada koje nastaje krajem 19. stoljeća, ubrzo nakon popunjavanja po perimetru s vremenom podliježu što planski kontroliranoj, a što neplanskoj prostornoj preobrazbi. Stupnjevanjem javnoga u unutrašnjosti ili inverzijama reprezentativne i privatne zone, otvaranjem blokova, probijanjem *passagea* i uvođenjem novih sadržaja u zonu stambenih najamnih zgrada, dogodile su se promjene na bloku koje se uočavaju najviše na zauzimanju njihove unutrašnjosti. Akademija likovnih umjetnosti s Parkom skulptura smjestila se upravo unutar jednoga od zagrebačkih donjogradskih blokova. Akademija je tako unijela novi društveni sadržaj i otvorila unutrašnjost bloka javnosti. Izvedbom Parka skulptura uz Akademiju likovnih umjetnosti stvoreno je „dvoriste umjetnosti“³⁰ u kojem je novi kulturni sadržaj ostvaren prezentacijom suvremene hrvatske skulpture u ozelenjenoj unutrašnjosti blokova.³¹

Projekt uređenja perivoja i dvorišta Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu još je 70-ih godina 20. stoljeća izradio Dragutin Kiš. Koncept oblikovanja perivoja slijedi programski zahtjev prezentacije radova suvremenih

²⁸ TEŽERA, 1999: 17

²⁹ SIMPRAGA, 2011.

³⁰ DOKLESTIĆ, 2010: 89

³¹ Ideja o ozelenjenoj unutrašnjosti donjogradskih blokova, proklamirana kao strateški interes grada, gotovo se u potpunosti izgubila prekomjernom izgradnjom zbog neprestanog povećavanja potreba i deficita prostora.

hrvatskih skulptora. Projekt je tada samo djelomično izveden, ali 1997. godine, povodom 90. obljetnice Akademije, ponovno je aktualiziran.³² Danas se u Parku skulptura nalazi desetak skulptura: *Meta* Valerija Michielija, *Udovica* Ivana Mestrovica, *Dijana* Frane Kršinića, *Stup života* Roberta Frangeš-Mihanovića, *Zlatarevo zlato* Ive Kerđica, *Jedra* Šime Vulasa, te studentski radovi nastali na radionici „Svijetle pruge“. Park skulptura se uređivao do 2002. godine (Sl. 5.).

Skulpture postavljene u Parku skulptura Akademije likovnih umjetnosti na prvi pogled izgledaju kao da su slobodno raspoređene u prostoru perivoja, no pomniji pogled otkriva njihovu promišljeno pozicioniranje. Skulpture, grupirane međusobno te povezane s ostalim elementima perivoja³³ i zgradom Akademije, stvaraju različite mikroambijente, idealne za odmor, čitanje, razmišljanje ili, jednostavno, uživanje u spoju umjetnosti i prirode. Upravo ti različiti mikroambijenti čine ovaj prostor privlačnim kako studentima tako i slučajnim prolaznicima.

• **Park skulptura Gliptoteke: preobrazba industrijske arhitekture** – Gliptoteku je 1937. godine osnovala Hrvatska akademija znano-

sti i umjetnosti s namjerom da se sadrenim odljevima, kopijama, predstave vrijedni originali. Danas je to specijalizirani muzej skulpture u kojem se može sagledati kiparsko stvaralaštvo od antike do danas. Muzej je smješten u nekadašnjoj tvornici kože, a predstavlja jednu od rijetkih i uspješnih preobrazbi industrijske arhitekture 19. stoljeća u Zagrebu³⁴ u novi društveni, kulturni i javni prostor grada. Transformacija nekadašnje tvornice kože nije provedena samo u zatvorenim prostorima industrijskog zdanja, već i u vanjskim. Do 2000. godine na južnom dijelu sklopa, koji je visokim zidom od opeke odijeljen prema Medvedgradskoj ulici i susjednim stambenim parcelama, nalazili su se depoi muzeja. Neprikladne dogradnje ostava Gliptoteke srušene su, a prema projektu akademika Miroslava Begovića³⁵ na njihovu je mjestu izveden park skulptura (Sl. 6.).

Koncept uređenja slijedi introvertiranost prostorne dispozicije u kojoj je uspostavljen snažniji odnos sadržaja parka prema zgradi nego prema okolnom javnom prostoru. Pješačke komunikacije isprepleću se kroz perivoj, vrludajući među slobodno postavljenim skulpturama. Glavna pješačka staza povezuje zatvorene prostore muzeja, prolazi parkom skulptura i izlazi na širok kolni prilaz kojim je omogućen ulaz vozila i postav težih izložaka. Na glavnu pješačku stazu nastavlja se manji kružni puteljak koji presijeca perivojnom oblikovani prostor te omogućuje dublji ulazak posjetiteljima i približavanje pojedinim eksponatima. Prozračna metalna vrata kolnog

SL. 6. PARK SKULPTURA GLIPTOTEKE: 1. *SV. JURAJ UBIJA ZMAJA*, ANTON DOMINIK FERNKORN; 2. *LJUBAVNICI*, TOMISLAV OSTOJA; 3. *ŠUTLJIVI PRSTEN*, RAUL GOLDONI; 4. *DVOJE*, VLADIMIR GASPARIC

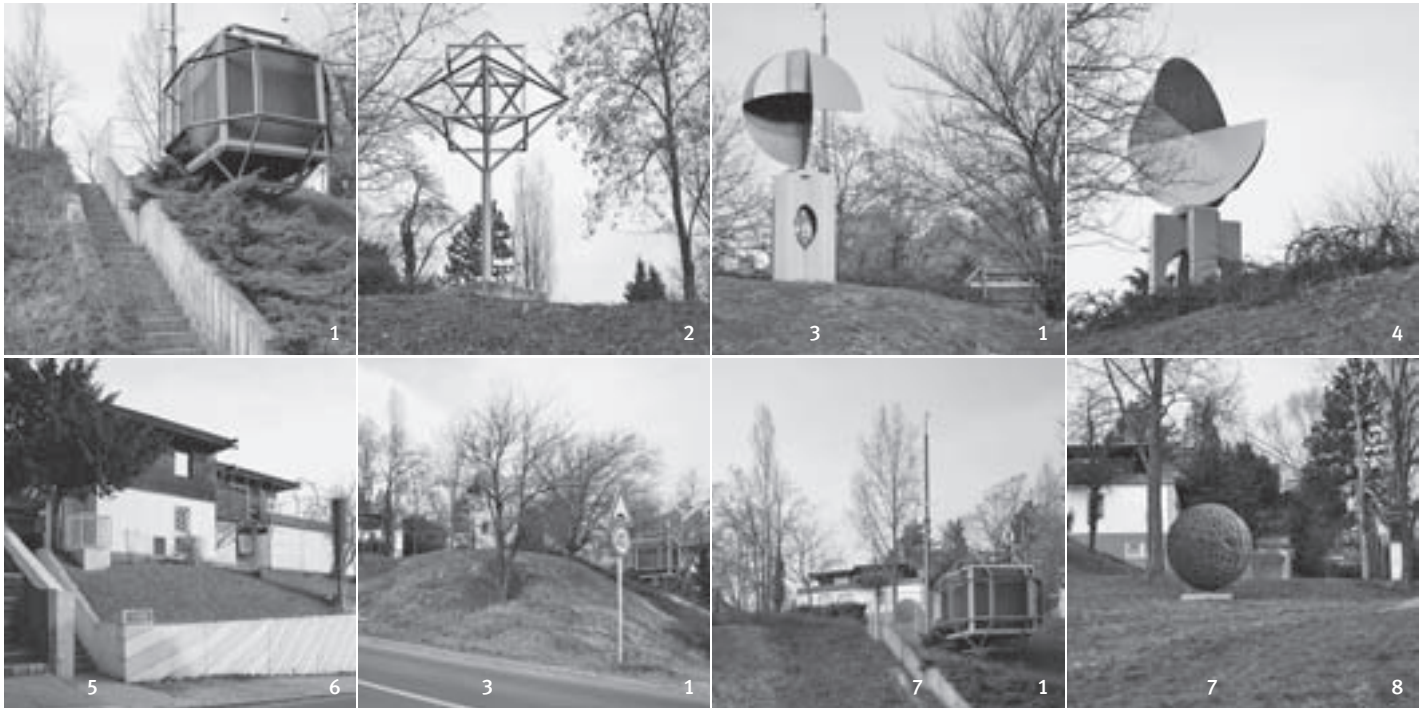
FIG. 6 GLYPTOTHEQUE SCULPTURE PARK: 1. *ST. GEORGE SLAYING A DRAGON*, ANTON DOMINIK FERNKORN; 2. *LOVERS*, TOMISLAV OSTOJA; 3. *SILENT RING*, RAUL GOLDONI; 4. *TWO*, VLADIMIR GASPARIC

32 *** 2007.

33 Poput grupa drveća i grmlja, prostora za sjedenje, zida od opeke koji odvaja prostor perivoja i stambeni prostor.

34 DOKLESTIC, 2010: 13

35 *** 2011.b

SL. 7. PARK SKULPTURA ZBIRKE VJENCESLAVA RICHTERA I NADE KARES-RICHTER: 1. KOCKA TOPLANE; 2. BEZ NAZIVA; 3. SUNCANI SAT; 4. BEZ NAZIVA; 5. KOCKA; 6. TRIENNALSKI SIGNAL; 7. CENTRIJA; 8. LIMOVI

FIG. 7. SCULPTURE PARK OF THE VJENCESLAV RICHTER AND NADA KARES-RICHTER COLLECTION: 1. THE TOPLANA CUBE; 2. CESTRUCTURE; 3. AND 4. SUNDIAL; 5. THE CUBE; 6. THE TRIENNIAL SIGNAL; 7. CENTRIA; 8. BYNOM

prilaza – otvora u zidu od opeke, stvaraju jedinu vizualnu vezu između uličnog prostora i zidom okruženog vrta sa skulpturama.

Danas je park skulptura sastavni dio stalnog postava Zbirke hrvatskog kiparstva od 19. do 21. stoljeća te su u njemu postavljena djela nekih od najznačajnijih hrvatskih skulptora. U njemu se nalaze radovi: *Bizon* Borka Avramova, *Svjetlosni oblici* Vojina Bakića, *Kamen na kamen* Ljube De Karina, *Sv. Juraj ubija zmaja* Antona Dominika Fernkorna, *Dvoje* Vladimira Gašparića-Gape, *Staro kljuse* i *Šutljivi prsten* Raula Goldonija, *Jutro* Stanka Jancića, *Drvosjeća* Roberta Frangeš-Mihanovića, *Vazna sprava* Branka Lepena, *Muska stojeca figura* Valerija Michielija, *Ljubavnici* Tomislava Ostoje, *Skulptura bez naziva* Nike Radić, *Tisucudevetstosedamdeseta* Branka Ružića, *Veliki mudrac* Dražena Trogrlica i *Tackarica* Koste Angeli Radovanija.³⁶

Stara kozara pretvorena je u istinski javni prostor grada, postavši mjesto različitih umjetničkih događanja. Tome uvelike pridonosi i prostor Parka skulpture koji sa sklopom Gliptoteke tvori nerazdvojnu cjelinu te često ugošćuje i povremene izložbe, promocije knjiga i druga različita društvena događanja.

• **Park skulptura Zbirke Vjenceslava Richtera i Nade Kares-Richter: prezentacija zbirke u izvornom okruženju njena nastajanja** – Vjenceslav Richter i njegova supruga Nada Kares-Richter odlučili su 1980. godine donirati gradu Zagrebu (tadašnjoj Općini Črnomerec) kucu na Vrhovcu 38, koju je Richter projekti-

rao i u kojoj je živio sa suprugom. U sklopu kuće bila je zamišljena galerija s pripadajućim vrtom u kojem bi bile postavljene neke od najpoznatijih Richterovih skulptura. Godinama se na kući i uređenju galerije nije ništa radilo pa je kuća u vrlo lošem stanju 1991. godine došla pod upravu Muzeja suvremene umjetnosti. Tada je obnovljena, prvi kat je pretvoren u galeriju, a krenulo se i u otkup zemljišta prema jugu kako bi se mogla ostvariti Richterova ideja o stvaranju parka skulptura uz kuću.³⁷ Nепrekidnim radom na zbirci, u suradnji s autorom, zbirka je od prvotna 22 predmeta narasla na više od 200 darovanih umjetnina.³⁸ Ideja parka skulpture, koje se projekt tijekom godina mijenjao postajući jednostavnijim i provedivim, nije do danas u potpunosti realizirana. S vremenom je Richter odustao od mnogih smjelih zamisli koje su, kako je sam priznao, bile preskupe. Na koncu se program parka sveo na birani postav poznatih skulptura, kako je sam autor zaključio: „Idemo na potvrđene vrijednosti.”³⁹

U još uvijek nedovršenom parku skulptura danas su postavljena djela: *Triennalski signal*, *Kocka*, *Centrija*, *Kocka toplane*, *Limovi*, *Suncani sat* i *Plavi cvijet*. Skulpture su slobodno

36 *** 2011.b

37 BABIĆ VIŠNJIĆ, 2002: 20

38 *** 2011.c

39 BABIĆ VIŠNJIĆ, 2002: 20

40 *** 2011.c

41 Odluku o donošenju GUP-a grada Zagreba 2007.

42 Svojevremeno je, prije otvaranje Muzeja suvremene umjetnosti u Novom Zagrebu, iniciran namjerom da se

postavljene u vrtu u kojem je arhitektura stambene kuće Richter bila ishodišna točka prezentacije Richterova lika i djela (Sl. 7.).

Zbirka Richter obuhvaća cjelokupan opus Vjenceslava Richtera kao arhitekta, urbanista, slikara, crtača, grafičara, skulptora, scenografa, teoretičara dizajna i istraživača novih likovnih mogućnosti.⁴⁰ Zbirka i djela koja su okupljena, očuvana, te trajno prezentirana i dostupna, u prostoru u kojem su mnoga i nastala, danas predstavljaju primarni izvor za upoznavanje i istraživanje suvremene hrvatske umjetnosti, a posebno umjetnosti konstruktivizma.

ZAKLJUČAK – POLEMKA ZA POJMOVNIČKI GLOSARIJ

CONCLUSION – DEBATE ON A GLOSSARY

Parkovi (perivoji) skulptura u zagrebačkom se urbanom okruženju, kao uostalom i posvuda u zapadnom svijetu gdje se skulptura etablirala kao javni artistski izričaj, javljaju u nekoliko različitih emanacija. Oni mogu biti dio muzejskog postava, izloženog na otvorenom i cjelovito uobličeno u (narativni) sadržaj perivojne arhitekture. Oni mogu biti i tematski program javne komunikacijske, perivojne ili rekreacijske površine, shvaćene u širokom rasponu pojavnih oblika, tematski obilježeni ili žanrovski potpuno heterogenih.

Prva od navedenih emanacija zapravo je samo vanjska manifestacija programski određenog sadržaja arhitekture koja se dogodila na za to predodređenoj građevnoj čestici namijenjenoj izgradnji ili uređenju muzeja, galerije ili pak srodnog sadržaja javne i društvene namjene. Bilo da se radi o atrijski izoliranoj podcjelini ili otvorenom vrtu sagledivom iz kontaktnoga javnog prostora, park skulptura percipira se kao dio jedinstvenog koncepta postava i muzejske arhitekture. Skulpture pred Akademijom likovnih umjetnosti ili u vrtu Gliptoteke HAZU pripadaju ovoj kategoriji uređenoga prostora. Park skulptura, međutim, u derivaciji istog načela upotrebe prostora unutar cjelovite građevne čestice može iskazivati funkcionalnu simbiozu nekad kompatibilnih, a nekad vrlo divergentnih namjena. Primjer parka skulptura pred Sportskim domom Mladost ilustrira ovakav hibridni program namjene jedinstvene čestice namijenjene građanima potpuno drukčijih prohtjeva. Na rubu kategorije o kojoj je ovdje riječ stoje

parkovi skulptura unutar privatnih stambenih jedinica, u vrtovima kolekcionara umjetnina ili atelijera umjetnika.

Druga od navedenih emanacija parka skulpture jest pozicija samosvojnog i samodostatnog programa u okvirima potpuno javnog korištenja prostora – javnog i u vlasničkom smislu, i u režimu dostupnosti. Park skulptura je jedan od mnogobrojnih vrsta ‘tematskog parka’, koji navodi opći pojmovnik generalnog planiranja prostora,⁴¹ definicijom specifične prostorne namjene površine. Tamo izričekom stoji da je „tematski park prostor čije su oblikovne karakteristike zadane sadržajem (temom)... Sadržajna struktura tematskog parka, opremljenost građevina opremom, te drugi uvjeti realizacije parka određeni su urbanim pravilima, ... ili će se odrediti provedbenim dokumentima prostornog uređenja (U zoni tematskog parka potrebno je osigurati barem 50% površina s vegetacijskom komponentom – zelenih površina.)”.

Javni komunikacijski prostori također, pogotovo ulice i trgovi, platforme su društvenosti – postamenti artistskih ekspresija i poligoni multizanrovskih događanja. Bila ona trajna ili privremena, fiksna ili mobilna, skulptura je iskaz urbanog statusa i samosvijesti grada da se pozicionira kao kulturna metropola.⁴² Urbana se skulptura danas poima u odmaku od klasičnoga stafelajskog eksponata, a itekako je kontekstualizirana u svojem urbanom (fizičkom, funkcionalnom i statusnom) okruženju. Izvan akademskih rješenja još je neistražen ‘međuprostor’ u kojem se arhitektura i skulptura ujedinjuju u transmedijsku urbanu a(tra)kciju. Aleja skulptura uza savski nasip u Zagrebu, naprimjer, inherentan je sadržaj komunikacijskog prostora koji možemo imenovati ili perivojem ili promenadom,⁴³ a pritom je sasvim nevažno u kolikom je postotku površine prisutan vegetacijski element.

Između prvih i drugih pojavnih oblika parka skulpture postoje samo određene razlike u sadržajnoj gustoci i dostupnosti. Dok s jedne strane o skulpturama u otvorenim dijelovima muzejskih parcela skrbi prije svega ustanova, o skulpturama u javnim gradskim sekvencijama skrbi Grad. Ta režimska činjenica značajno određuje perceptivnost, dohvatljivost i stupanj nadzora nad prostorom, te krhkost skulpture u suvremenomu gradskom okruženju, koja se mora nositi i s destruktivnim obrascima ponašanja pojedinaca.

Mimo pojmovnih prijevora o tome što je zapravo park skulptura i u kakvim se emanacijama javlja, a podrazumijevajući da se javni kontinuum gradskog prostora proteže od njegove jezgre prema periferiji kroz mrežu arterijskih i kapilarnih sustava sa svim artefaktima koji joj prostorno pripadaju, *grad* kao pojmovni singularitet smijemo poimati zapravo velikim parkom skulptura.

grad pripremi za taj značajni događaj, bio pokrenut natječaj za izbor urbanih mikrolokacija na putanji od centra prema Muzeju na kojima bi se promovirala suvremena autorska skulptura. Danas se u Varazdinu pokreću slične akcije s namjerom da se propitivanjem urbanog prostora za postav suvremenih skulptura inauguriра ideja osnivanja Muzeja avangarde, kolekcionara Marinka Suca.

LITERATURA

BIBLIOGRAPHY

1. BABIĆ VIŠNJIĆ, S. (2002.), *Kako učiniti Vrhovec odredištem svjetskih kulturnih nomada*, „Vjesnik”, 7.7.: 20, Zagreb
2. DOKLESTIĆ, B. (2010.), *Zagrebačke urbanističke promenade*, Zagreb
3. JOVETIĆ, G. (2001.), *Savski nasip pomalo dobiva ljudsku mjeru*, „Vjesnik”, 19.11.: 15, Zagreb
4. MILIĆ, B. (1994.), *Razvoj grada kroz stoljeća, I: Prapovijest – Antika*, Školska knjiga, Zagreb
5. TEŽERA, M. (1999.), *Aleja skulptura – urbana prepoznatljivost Zagreba*, „Vjesnik”, 17.8.: 17, Zagreb
6. TEŽERA, M. (2000.), *‘Kotac vremena’ ipak se kreće*, „Vjesnik”, 4.12.: 13, Zagreb
7. ZEKIĆ, J. (2007.), *Univerzijada ‘87. – drugi ilirski preporod*, „Časopis za suvremenu povijest”, 39 (2): 299-318, Zagreb
8. *** (1996.), *The Dictionary of Art*, 28 (ur. TURNER, J.), Macmillian Publishers Limited, London
9. *** (2007.), *Spomenici i fontane u gradu Zagrebu – vodič*, Gliptoteka HAZU, Zagreb

IZVORI

SOURCES

INTERNETSKI IZVORI

INTERNET SOURCES

1. OŽEGOVIĆ, N. (2007.), *Buntovnik hrvatskog kiparstva* [<http://www.nacional.hr/clanak/38614/buntovnik-hrvatskog-kiparstva> (10.8.2010.)]
2. ŠIMPRAGA, S. (2011.), *Kiparska obala Save* [<http://1postozaumjetnost.wordpress.com/interviews/> (20.9.2011.)]
3. *** (2011.a), *Javna ustanova Maksimir – Kulturna bastina* [http://www.park-maksimir.hr/maksimir_hr/Maksimir_kulturna_bastina.htm (23.11.2009.)]
4. *** (2011.b), *Stalni postav – Zbirka hrvatskog kiparstva od 19. do 21. stoljeća – Park skulptura, Gliptoteka* [<http://gliptoteka.mdc.hr/park-skulptura.aspx> (20.9.2011.)]
5. *** (2011.c), *Zbirka Richter – O zbirci* [<http://www.richter.com.hr/flash.html> (14.10.2009.)]

IZVORI ILUSTRACIJA

ILLUSTRATION SOURCES

- Sl. 1., 3., 5., 7. Foto: Sopina, 2011.
- Sl. 2. Ortofoto Zagreb, 2003.
- Sl. 4. <http://1postozaumjetnost.files.wordpress.com/2010/10/7-ratko-petric-prijedlog-za-msu-na-savi.jpg> (20.9.2011.)
- Sl. 6. Foto: Sopina, 2011. i HAZU (Gliptoteka)

SAŽETAK

SUMMARY

SCULPTURE PARKS IN ZAGREB

The sculpture park has primarily been defined in professional literature in terms of relationship between sculptures and park. The relationship of a sculptural work of art with its environment has developed together with its features that changed according to specific historical and stylistic periods. Throughout history sculpture developed from the first roughly hewn stone pieces found in the nature, through faithfully shaped figures and realistically depicted scenes of people's lives, to contemporary installations and abstract sculptures. Environment of sculptures also changed from untouched nature in pre-antiquity, through carefully designed parks and gardens of villas, palaces, courts and public buildings, to the present public spaces which provide free access and enjoyment in art works. The term sculpture park relates to a particular public space defined by its use – museological and educational, and physical features – designed as a garden or park and open to the public. The relationship between a piece of sculpture and its environment has been determined by an artistic act ever since pre-antiquity. However, we can no longer talk about a unique relationship between sculpture and park, especially today when it is almost impossible to draw the line between what can be defined as art and what a sculpture park, park, architecture, city, cultural or natural landscape is. The term sculpture park should thus not be reduced exclusively to mean the relationship between sculpture and park but should be taken to anticipate a process of free and pluralistic artistic activity, in various spaces of human existence. Installation of sculptures into public spaces in Zagreb began in the mid-19th century with the design of Maksimir Park. During the second half of the 19th

century, sculptures were placed in public spaces designed as gardens and parks and the first sculpture monuments were mounted in the city squares and next to public buildings. Although those sculptures appeared in Zagreb's public spaces in the 19th century they could not be defined as sculpture parks since the original outlook of these urban spaces had to a large extent been modified and the sculptures had either been removed or they had disappeared. It was for the first time in the end of the 20th century that Zagreb received urban spaces dedicated for thematic display of sculptures. The Mladost Sculpture Park was the first such space and it was succeeded by the Sculpture Walk on the Sava River embankment, the Fine Arts Academy Sculpture Park, the Croatian Academy's *Glyptotheque* Sculpture Park and the Sculpture Park of the Vjenceslav Richter and Nada Kares-Richter Collection.

The Mladost Sculpture Park connected to the Mladost Sports and Recreation Centre shows a development and interrelation of sports and cultural facilities of the city. The Sculpture Walk on the Sava River embankment witnesses a concept of an urban gallery in the open space as part of public space dedicated to the presentation of Croatian sculpture with the aim of establishing a closer relationship between the city and the river, old and new parts of Zagreb. The Fine Arts Academy Sculpture Park received new social facilities but also retained the concept of a public park within a building block. The Croatian Academy's *Glyptotheque* Sculpture Park illustrates transformation of a space within an industrial building complex into a new social and cultural space of the city. The Sculpture Park of the Vjenceslav Richter and Nada Kares-

-Richter Collection manifests an idea about the presentation of affirmed sculptural values of an artist's oeuvre within his original residential and artistic environment.

Sculpture parks in Zagreb have been developed in several different forms. They appear as extensions of museum institutions or part of a museum display, placed in the open and shaped as a (narrative) content of landscape architecture, which can be seen in the Mladost Sculpture Park, Fine Arts Academy Sculpture Park, *Glyptotheque* Sculpture Park and the Sculpture Park of the Vjenceslav Richter and Nada Kares-Richter Collection. They can also be a thematic programme of public communication in a park or recreational area, understood in a wide range of their forms, thematically defined or heterogeneous, such as the Sculpture Walk on the Sava River embankment. Differences between these parks can be primarily seen in the variety of the sculptural items and their accessibility. While, on the one hand, the sculptures in the open areas of museums are taken care of primarily by the institutions, the sculptures in the open public spaces are, on the other hand, under the city authorities. This administrative fact considerably contributes to the perception and the level of supervision and control over the space, and the fragility of sculpture in the contemporary urban environment which is left to bear witness to destructive behaviour of individuals.

If terminological controversies about the definition of the sculpture park and the forms in which it can appear are put aside, and the public space seen as a network of arteries and capillaries with the accompanying spatial features spreading from the centre to the peripheries, we can take the city, in its singularity, to be a big sculpture park.

ANA SOPINA
JESENKO HORVAT

BIOGRAFIJE

BIOGRAPHIES

ANA SOPINA, dipl. ing. arh., diplomirala je 2011. godine. Tijekom studija bila je demonstratorica na Katedri za urbanizam, prostorno planiranje i pejzažnu arhitekturu Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu. Suradivala je na znanstvenom projektu Katedre, gdje je trenutno honorarna asistentica. Dr.sc. **JESENKO HORVAT**, dipl.ing.arh., izvanredni je profesor. Diplomirao je 1978., a doktorirao 2002. godine s temom „Urbanistički parametri u projektiranju javnih gradskih prostora“. Nositelj je kolegija Urbanizam III na dodiplomskom studiju arhitekture i urbanizma Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu. Dobitnik je nekoliko nagrada na urbanističko-arhitektonskim natjecanjima, ponajviše trgova.

ANA SOPINA, Dipl.Eng.Arch., graduated in 2011. She worked as a research assistant on a scientific project at the Department of Urban Planning, Physical Planning and Landscape Architecture at Zagreb's Faculty of Architecture. She currently works there as an associate teaching assistant.

JESENKO HORVAT, PhD, Dipl.Eng.Arch., associate professor, obtained his BArch degree in 1978 and defended his PhD thesis Organising Public City Space as an Urban Planning Matter in 2002. He teaches a course in urban planning within the Undergraduate Architecture and Urbanism Programme at Zagreb's Faculty of Architecture. He received several architectural design awards.

